

A TÉPELŐDÉS RŐL ELŐSZÓ

LACZKÓ SÁNDOR - DÉKÁNY ANDRÁS

A lelkiismeret kérdését filozófiai vizsgálódás tárgyává tenni merész vállalkozás. Interpretációnk során ugyanis az alapállások, megközelítési módok és argumentációk rendkívül széles és gazdag választékát kell figyelembe vennünk. Az emberi létezmód sokfélesége – csakúgy mint a *szerelem*, az *erény*, a *bűn* és a *barátság* fogalmi analízise esetében – nem teszi lehetővé számunkra, hogy a lelkiismeretről, mint önmagában (meg)álló problémáról beszéljünk. A társfogalmak és rokonproblémák bonyolult viszonyrendszerébe ütközve cseppet sem könnyű kulcsot találnunk a lelkiismeret filozófiai értelmezéséhez.

Mi tehát a lelkiismeret? Kinek mi, mondhatnánk, ám ezzel mindössze a lelkiismeret kérdésstruktúrájára tettünk egy tétova utalást. S ha már egyszer filozófiai reflexiónk tárgyául választottuk, vizsgálódásaink során hogyan bánhatunk méltányosan (lelkismeretesen?) a lelkiismerettel? Azzal a lelkiismerettel, amely örökösen tetten éri az embert. Tapintatlanul és szemrehányóan kérdez (jól tettem?), vagy éppen megfellebbezhetetlenül és ítélkezően állít (rosszul tettem!). Vádol és védelmez. (Paradox módon azért vádol, hogy védelmezzem?) Felénk fordulása néha ijesztő, megjelenése olykor démonikus, védekezésünk jobbra esetleges. Egyszerre zökkent(het) ki nyugalomból, és állít(hat)ja helyre nyugalunkat. Kíméletlenül ostoroz, netán megnyugtatóan békén hagy. Hűségese társ rapszodikus természettel. Hol hallgat, hol pedig nagyon is bőbeszédű. Ám a lelkiismeret csendje a hallgatás beszéde. A lelkiismeret szava, amikor megszólít, arra figyelmeztet, hogy váljunk képessé megpillantani és észrevenni azt, amit elmulasztottunk vagy amit nem szabadna elmulasztanunk, netán amit egyenesen nem lett volna szabad, vagy nem szabadna megtennünk. A jelen idejű múltra utaltság praxisa lenne a lelkiismeret? Bizonyára. Elmúlt önmagunkhoz (cselekedeteinkhez) való viszonyunk – lelkiismereti hangoltságunk függvényében – egyben megszabja jelenlegi és jövőbeni önmagunkhoz való viszonyunkat is.

Hihetnénk, hogy a lelkiismeret az ember megzabolázásának és megszelídítésének az eszköze. Nélküle az ember féktelen, még vele és általa (önmagával és környezetével) együttműködésre kész lény. De a lelkiismeret mégsem garancia semmire. A modern ember lelke nem pusztán azért nyugtalan és nyughatatlan, mert háborog a lelkiismerete, hanem azért is, mert kíváncsi, s mert semmire sem vágyik jobban, minthogy ismeretei függvényében megváltoztassa a dolgok rendjét. Kíváncsisága pedig előre-hívón

mutatkozik meg. Lelkiismerete nem csupán visszautal valami múltbéli rosszra, hanem figyelmeztető szava ellenére csábítóan helyet hagy a 'bűnös-lét' kihívásának. A lelkiismeret tehát egyszerre előre- és visszahív. Hangja által az ember ugyan tudja, vagy tudni véli, hogy 'mit nem szabad(ott volna)' tennie, mégis ki-hívón és el-hívón vonzza maga a 'bűnös-lét'. Mert a modern ember létét mi sem jellemzi jobban, minthogy – bár hallja a lelkiismeretének hangját – különböző technikákat dolgoz ki arra, hogy semlegesítse ezt a hangot. Tépelődése, mint a lelkiismerete általi 'tettenérést' követő kellemetlen kérdezősködés, egyúttal ösztönzi is.

A lelkiismeret, ha megszólal, egyszerre utal önnön voltának individuális és közösségi dimenzióira. Mikor születik és mire hangol bennünket lelkiismeretünk? Az isteni akarat fürkészésének szakralitásához, vagy az emberi együttélés profanitásának szférájához kötődik? Mi magunk, vagy valami/valaki rajtunk kívüli szavatolhat lelkiismeretünkért? Belülről szól, de kívülről hangolt? (Ezen esetben nem a 'mi a lelkiismeret?', hanem a 'kinek a lelkiismerete?' kérdés lenne a releváns.) Végső soron miénk-e lelkiismeretünk? S lehet-e feladat a lelkiismeret lélekγονdozó kiművelése?

* * *

A Lábjegyzetek Platónhoz: A lelkiismeret című konferencia szervezőiként, a kötet szerkesztőiként nem volt, s nem is lehetett a célunk a felvetődő kérdések hiánytalan megválaszolása. Mint ahogyan az eddigi konferenciák/kötetek esetében is tettük, mindössze –'lábjegyzeteket' kívántunk fűzni a meglehetősen régi keltezésű problémá(k)hoz. A konferencia- és könyvsorozat elindítását a fogalmak tisztázásának az igénye vezérelte. Olyan fogalmakat, illetve problémákat igyekeztünk 'lábjegyzetelni', amelyek első, klasszikus előfordulásai az antikvitásban gyökereznek, de amely fogalmak, illetve problémák ma is jelen vannak életünkben. A konferencia- és könyvsorozat Whiteheadtől kölcsönzött címe ugyan Platónra utal, de egyúttal a kutatások minden irányban, minden korra és területre történő kiterjesztésére is ösztönöz bennünket.

A lelkiismeret kapcsán kérdésünk részben ugyanaz, mint korábbi témáink, a *szereetet*, az *erény*, a *bűn* és a *barátság* esetében volt. Nevezetesen, milyen módon lehetséges a lelkiismeret (a *szereetet*, az *erény*, a *bűn* és a *barátság*) összefüggérendszeréről teoretikusan (vagy éppen praktikusan), az értelmezési hagyomány hívó szavát és a probléma mai relevanciáját is figyelembe véve értekeznünk?

Kötetünk a *Magyar Filozófiai Társaság* és az *SZTE BTK Filozófia Tanszéke* szervezésében Szegeden, 2006. május 11-12-én megtartott, *Lábjegyzete*

tek Platónhoz: *A lelkiismeret* című tanévzáró konferencián elhangzott 33 előadás szerkesztett anyagát tartalmazza. *Lábjegyzetek Platónhoz* sorozatcímén immáron ötödik alkalommal került sor tanévzáró konferenciára Szegeden. *A szeretet* (2002) alcímű konferencia előadásai nem jelentek meg nyomtatásban, míg *Az erény* (2003) alcímű konferencia anyaga képezte a *Lábjegyzetek Platónhoz* című könyvsorozat első kötetét. Bár *A bűn* alcímű (2004) rendezvény volt a konferenciasorozat harmadik állomása, az ott elhangzott előadások szövegeit a könyvsorozat 2-3. köteteként jelentettük meg, s ezzel szinkronba hoztuk a konferencia- és könyvsorozat sorszámozását. A konferenciasorozat 4., *A barátság* alcímű (2005) rendezvényének anyaga egyben a könyvsorozat 4. köteteként látott napvilágot. Jelen kötetünk pedig a könyvsorozat ötödik köteteként jelenik meg.

A kötet szerkesztése során eltértünk az előadások elhangzásának sorrendjétől, s az előző kötetekben már megszokott tematikus és időrendi elrendezési módot eszközöltük. A szövegek jegyzetanyagát egységesítve lábjegyzetként helyeztük el. Az idegen szavakat és a műcímeket kurziváltuk. A konferencián elhangzott nagyelőadások az egyes tematikus és/vagy időrendi blokkok kezdőszövegei lettek.

Megköszönve a konferencia előadóinak, (a kötet szerzőinek) munkáját, abban a reményben tesszük közzé a lelkiismeretről szóló könyvünket, hogy 'lábjegyzeteink' számot tarthatnak az olvasók érdeklődésére.